

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

פְּרֻשֶׁת הַשָּׁבוּעַ וִירָא תשע"ט

בית אל - שער השמים? או מהו המקום? חלק ב'

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

המחלוקת בין אנשי בית אל ובין אנשי ירושלים בשאלה, היכן הוא המקום או היכן הוא שער השמים הובאה בדברינו [לפרשת לך](#) [לך תשע"ט](#).

ירבעם בן נבט, שהיה חוטא ומחטיא, תמך באנשי בית אל ובדרכם הרוחנית, לכן בנה מזבח בבית אל וגם חידש שם את חטא העגל. ההוכחה הניצחת לכך שהוא ראה בעבודת העגל את הדרך "הנכונה" לעבודת השם, היא העובדה שקרא לשני בניו נדב ואביהו(ו), כנראה, על שם שני בניו הגדולים של אהרון הכהן, בונה העגל הראשון.

הראשון שניסה לתקן חטא זה היה איש אֵלֹהִים (ש) בְּאֵימֵהוּדָה (מלכים א' י"ג א). חז"ל זיהו אותו עם עדו הנביא-החווה שהיה אחד הנביאים החשובים באותו הדור (ימי שלמה המלך, רחבעם וירבעם). לצערנו, שליוחות זו - החזרתו של ירבעם בתשובה, נכשלה בגלל פעילותו של נביא שקר זקן מבית אל, שכנאה עמד בראש ה"מימסד הדתי" שם.

למעלה ממאה וחמישים שנים מאוחר יותר, כמתואר בעקיפין בספר עמוס, התנהל מאבק נוסף של נביאי האמת ב"כהני" בית אל. עמוס היה איש אלהים שבא מתקוע אשר ביהודה, ועיקר פעילותו הייתה בממלכת ישראל ובירתה שומרון. שמו של מלך ישראל באותו הזמן היה גם הוא **ירבעם** בן יואש. עמוס קיבל את הנבואה הבאה: "וַיִּשְׁמָוּ בְּמֹת יִשְׁחָק וּמִקְדָּשֵׁי יִשְׂרָאֵל יִחָרְבוּ וְקָמְתִי עַל בֵּית יִרְבְּעָם בְּחָרְבָּ" (עמוס ז' ט). הבמה המרכזית והמקדש היו בבית אל, לכן כינויים בכתוב הוא: "מִקְדָּשׁ מְלֶךְ הוּא וּבֵית מְמַלְכָּה הוּא" (שם ג). מי שראה עצמו נפגע מנבואה זו היה אמציה כהן בית אל, ראש ה"מימסד הדתי" שם. לכן, נתן אמציה פרשנות מרחיבה לנבואת עמוס – "לאפושי ריתחא (עיינו סנהדרין מה ע"ב) ופנה אל המלך ירבעם בקריאה הבאה: "וַיִּשְׁלַח אֲמַצְיָה כֹהֵן בֵּית אֵל אֶל יִרְבְּעָם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר קֵשֶׁר עָלֶיךָ עָמוֹס בְּקָרְבַּ בֵּית יִשְׂרָאֵל לֹא תִוָּכַל הָאֶרֶץ לְהִכִּיל אֶת כָּל דְּבָרָיו: כִּי כֹה אָמַר עָמוֹס בְּחָרְבַּ יְמֹת יִרְבְּעָם וַיִּשְׂרָאֵל גְּלוּהָ יְגִלָּה מֵעַל אֲדָמָתוֹ" (שם י-יא).

(לזכותו של ירבעם בן יואש יאמר כי הוא לא הסכים לקבל את ה"לשון הרע" של אמציה על עמוס).

אמציה "כהן בית אל", הציע לעמוס לחזור לארץ יהודה, להצטרף ל"מימסד הדתי" שם, ולקבל את משכורתו מהם: "וַיֹּאמֶר אֲמַצְיָה אֶל עָמוֹס חֲזֵה לְךָ בֵּית לְךָ אֶל אֶרֶץ יְהוּדָה וְאָכַל שֵׁם לָחֶם וְשָׁם תִּנְבֵּא" (שם יב). תגובתו של הנביא עמוס מהדהדת עד לימנו: "וַיַּעַן עָמוֹס וַיֹּאמֶר אֶל אֲמַצְיָה לֹא נְבִיא אֲנִי וְלֹא בֵן נְבִיא אֲנִי כִּי בֹקֵר אֲנִי וּבֹלֵס שְׂקָמִים" (שם יד). עמוס עונה לאמציה שהפך את מעמדו ל"יעטרה להתגדל בה וקרדום לחפור בו" (אבות פ"ד מ"ה), דברים פְּדָרְבָנוֹת (קהלת יב יא). נביא אמת איננו נוטל שכר על פעילותו הנבואית, אי אפשר לשלוט על דעותיו באמצעות כסף או שווה כסף. הנביא מקבל את נבואתו מהקב"ה ומחויבותו היחידה היא להשמיע את דבר השם. עמוס התפרנס מיגיע כפיו וכך שמר על עצמאותו.

דברים אלה מזכירים לנו את התנהגותו של הראשון לציון הרב יצחק נסים (תש"ט - תשל"ג, 1955-1972), כאשר חשב שמדינת ישראל איננה שומרת על כבודה ביחסיה עם האפיפיור, הוא סרב לשתף פעולה ולהשתתף בטקס שלדעתו היה מביש. על האיום לפטרו הגיב, אינני תלוי בכס לפרנסתי, אינכם יכולים לדרוש שלטון על מחשבותי ודעתי התורנית.

הבה נתפלל כי נצליח למזער את הפיכת התורה לקרדום לחפור בה, ונלך בדרכם של עמוס הנביא והראשון לציון הרב יצחק נסים.

<p>לעיין ר' אליהו כרמל ז"ל נלביע ח' באייר תשע"ו</p>	<p>לעיין הרב ישראל רוזן זצ"ל נלביע י"ג בחשוון תשע"ח</p>	<p>לעיין ר' מאיר ז"ל בן יחזקאל שרגא ברכפלד</p>	<p>לעיין מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלביע י' בתמוז תשע"ד</p>	<p>לעיין הרב אשר וסרטיל ז"ל נלביע ט' בכסלו תשס"ט</p>
<p>לעיין הרב שלמה מרזל זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י' באייר תשע"א</p>	<p>לעיין הרב ראובן אברמן זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע ט' בתשרי תשע"ו</p>	<p>לעיין דוד צבי טרשנסקי ז"ל בנם של יצחק ונעמי הי"ו נלביע כ"ח באייר</p>	<p>לעיין אסתר שמש ע"ה נלביע כ' באב תשע"ז</p>	<p>לעיין מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד</p>

לעיין הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

הַלְכָה פְּסוּקָה

תְּקִיצִירִים מִתּוֹךְ פְּסָקֵי דִין - רִשְׁת בְּתֵי הַדִּין 'אַרְץ חֻמְדָּה גְּזִית'

עורך: הרב הדיין עקיבא כהנא, חוקר במכון משפט והלכה בישראל.

חזרה מחוזה שכירות בגלל ביטול החתונה

"ארץ חמדה גזית" ירושלים / אייר תשע"ג / תיק מס' 73045

דיינים: הרב דניאל מן, הרב עדו רכניץ, הרב סיני לוי.

תקציר המקרה: אדם חתם על חוזה לשכירת דירה, לאחר שהוא החליט לבטל את חתונתו הוא החליט לבטל את החוזה, כעת המשכיר תובע ממנו תשלום עבור שכירת הדירה עד לזמן שבו הוא מצא שוכר חדש ומדובר על שני חודשי שכירות וסך הכל 3800 ש"ח. לטענת השוכר לא נעשה קניין התקף באופן הלכתי.

פסק דין: על השוכר לשלם 3800 ₪ עבור ביטול השכירות, בניכוי 1000 שח עבור הפרשי שכירות שבעת היא גבוהה יותר.

נימוקים:

א. תקוף חוזה השכירות כקניין

בחוזה השכירות כתוב שהשוכר שוכר והמשכיר משכיר, לשון זאת מועילה על מנת להחשיב את השטר כשטר שכירות שבו נקנית שכירות, ולכן השכירות חלה גם בלי קניין נוסף (שו"ע חו"מ קצה, ט).

ב. ביטול הסכם עקב אונס שקרה

שני הצדדים ידעו כי השכירות מותנית בחתונת הצדדים, ואם כן נשאלת השאלה האם עצם הידיעה נחשבת כתנאי לבטל את השכירות. בגמרא בכתובות (צז, א) נאמר שאדם המוכר קרקע, והיה צריך את הכסף לעניין מסוים, ואותו עניין התבטל, העיסקה בטלה. תוספות שם כתבו שיש מקרים שבהם מספיק גילוי דעת, ויש מקרים שבהם צריך תנאי כפול, ויש מקרים שלא צריך בכלל לומר שום דבר על מנת להתנות תנאי. לדעת התוספות במקרה שבו אדם מזכיר בשעת המכירה את הצורך שלו, הרי שהמכירה תיבטל אם הצורך לא התקיים בסופו של דבר. כך גם נפסק בשו"ע (חו"מ רז, ג).

ג. הבדל בין קרקעות למטלטלין

רמ"א כתב (רז, ג) שבמכירת מטלטלין לא מועיל גילוי דעת, בלי שהתנה תנאי במפורש, והטור הסביר שבמטלטלין אדם לפעמים מוכר את המטלטלין גם אם דעתו להשאר ולא לעבור למקום אחר. נחלקו האחרונים (נתיבות המשפט רז, ג ופתחי תשובה רז, ו) האם עיסקה קנייה (ולא מכירה) בטילה בגלל שינוי נסיבות, בלי תנאי מפורש. כמו כן כתב ערוך השולחן (רז, יד) שבעיסקה מסחרית, גם אם יש סיבה לביטולה, העיסקה אינה מתבטלת. בעניין דומה ישנה מחלוקת ראשונים לגבי אדם שקונה יין על מנת למכור, ומחיר היין יורד, האם העיסקה בטלה או לא בגלל האומדנא. במקרה של שכירות דירה נראה שיש לבטל את השכירות במקרה שהחתונה בטלה לפי דברים אלו.

ד. מתי אומרים אומדנא לבטל עיסקה

בגמרא (כתובות מז ע"א- ע"ב) הובאה דעת רבי אלעזר בן עזריה, שאדם שנפטר בזמן קצר לאחר החתונה, אין האשה מקבלת את מה שהתחייב לה, משום שהתחייבות היתה על תנאי, תוספות כתבו שיש לבחון מה אנשים היו מסכמים בעת ביצוע העיסקה, אילו יודעים על הסיכון, כמו כן תוספות מבדילים בין עיסקה חד צדדית לזו צדדית, הנובי"י (יורי"ד טט) סיכם את הדברים וכתב שאם יש אומדנא שהאדם לא היה מכניס את עצמו בספק העסק בטל. יש להסביר שאם לצד אחד התנאי חשוב מאוד, הרי שהצד השני היה מסכים לוותר ולהסכים לעיסקה מותנית, ולא להפסיד את כל העיסקה. המשנה למלך (זכיה ומתנה ו, א) כתב שבמקרה שהקונה לא מפסיד מהתנאי התנאי קיים. המנחת שלמה (תנינא ב-ג, קלד) חלק על סברת המשנה למלך, משום שאין שום רמז לסברה זו בתוספות, לדבריו הדברים תלויים ברמת ההפסד של כל אחד מהצדדים, לכן במקרה של שכירות, לא ניתן לומר שיש תנאי של אומדנא משום שהמשכיר מפסיד סכומי כסף גדולים מביטול השכירות.

ה. כשהחזקה נמסרה אין תנאי בעיסקה

הנתיבות (רל, א) כתב שבמקרה שבו כבר עברה החזקה מצד אחד לצד השני, לא ניתן לבטל את העיסקה, משום שהצדדים כבר נהנו מהעיסקה. אולם במקרה זה הנתבע לא קיבל את החזקה בדירה.

ו. עיסקה בעלת אופי אישי

הרמ"א (שיב, ט) כתב שאדם שהיה אוהב של חברו ושכר ממנו בית, ונהיה שונא שלו, אין חברו יכול להוציאו מהבית, קצות החושן (שיט, א) כתב שקשה להוציא את השוכר מהבית גם אם גילה דעתו בשעת השכירות שזה משום אהבתו, אלא אם כן הבית לא היה עומד להשכרה, והשכיר לו רק מפני שהוא אוהבו (נתיבות שיב, ז) במקרה שלנו לא מדובר בעיסקה בעלת אופי אישי.

ז. ביטול שכירות בגלל פטירת השוכר

רמ"א (שלד, א) הביא מחלוקת ראשונים בדין שוכר שמת במהלך השכירות האם שכירותו בטילה, והש"ך (שלד, ב) כתב שדין זה תלוי אם הגדרת שכירות היא קניין או התחייבות השוכר, שאם זה התחייבות הרי שאם מת, עדיין יורשיו חייבים לשלם. אמנם המחנה אפרים כתב שהמחלוקת היא אחרת, האם נאמר שיש אומדנא שהעיסקה נעשתה על דעת זה שאדם ישתמש במושכר, וכשהשוכר נפטר התנאי בטל. אחרונים רבים פסקו כדעת הרשב"א שגם באונס יש לשלם שכירות, ובספר פתחי חושן (שכירות ו, ה) הערה כד) כתב שרק מיתה או מחלה הן עילות לביטול הסכם שכירות בגלל אומדנא ולא אונס אחר. הסיבה להבדל בין מקרה זה למקרה שבו אדם מוכר על מנת לעלות לארץ ישראל הוא שכאן כבר הועברה חזקה, וכך כתב גם הרב עובדיה יוסף (יביע אומר ט, חו"מ יא) לגבי אדם שביטל חתונה בגלל פטירת אבי החתן, שאין להחזיר לו כסף ששילם כבר.

ח. הכרעה במקרה של שוכר דירה

במקרה שלנו מדובר בשוכר שלולי החתונה לא היה שוכר, וברור לשני הצדדים שזו מטרת השכירות, מצד שני הפגיעה בשני הצדדים היא שווה, מצד שני היה מקום לחייב את השוכר רק על זמן מה של הודעה מראש, אך המשכיר השכיר את הדירה לאחר חודשיים.

חֶמְדַּת הָאֲנָצִיקְלוֹפֵדִיָּה הַתְּלֻמוּדִית

הפרשה באנציקלופדיה התלמודית

הכנסת אורחים

מבוסס על הערך הכנסת אורחים, מתוך: האנציקלופדיה התלמודית כרך ט.

”וַיֹּאמֶר אֲדָנָי אִם נָא מִצָּאתַי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֶל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֲבָדְךָ” (יח, ג)

רש"י: דבר אחר קודם הוא, והיה אומר להקב"ה להמתין לו עד שירוך ויכניס את האורחים.

הגיעו אורחים בזמן שיש ללכת לבית הכנסת – מה לעשות?

מדוע לא מקפידים בקיום מצוות לוית האורח בימינו?

גודל המצוה: גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני השכינה, שנאמר: **”וַיֹּאמֶר אֲדָנָי אִם נָא מִצָּאתַי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֶל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֲבָדְךָ”** (שבת כז א; רמב"ם אבל פ"ד ה"ב). והניח אברהם אבינו את הקב"ה והלך לקבל האורחים (רש"י שבת שם). הכנסת אורחים היא אחד הדברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא (שבת שם).

לדעת רבי יוחנן, גדולה הכנסת אורחים מהשכמת בית המדרש, ורב דימי מנהרדעא אומר: יותר מהשכמת בית המדרש (שבת כז א). ולמד מזה החפץ חיים בספר אהבת חסד (ח"ג פ"א), שאם השכים אדם ללכת לבית המדרש ונודמנו לו אורחים - ידחה הליכתו לביהמ"ד מפני מצות הכנסת אורחים. ודוקא אם אין בביתו מי שיקבלם כהוגן; שאם לא כן הרי זו מצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, שאין תלמוד תורה נדחה מפניה. אבל העיון יעקב (בענין יעקב שבת שם) כתב שלדברי הכל מצות תלמוד תורה גדולה מהכנסת אורחים, שהרי שנינו (פאה פ"א מ"א) תלמוד תורה כנגד כולם; והשכמת בית המדרש האמורה כאן לא התכוונו בה לעצם הלימוד אלא להבדל שבין לימוד ביחיד ללימוד באסיפת חכמים בבית המדרש. ורבי יעקב עמדין (בהגה' הריעבי"ץ שם) פירש שהשכמת בית המדרש היינו איסוף התלמידים לבוא לביהמ"ד.

לעולם ישתדל אדם בהכנסת אורחים, שאין לך מצוה גדולה מזו (מאירי שבת שם) והמשובח שבצדקה הוא הכנסת אורחים, ושכרה גדולה עד מאד (מנורת המאור לר"י אלנקוה ח"א עמ' 39). ואמרו: בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר על אדם, ועכשיו שאין בית המקדש קיים שולחנו של אדם מכפר עליו (מנחות צ א), והיינו בהכנסת אורחים (פ"י רבנו גרשום מאור הגולה שם).

ההארה: אפילו אם יש לו אלף עבדים, יטרח הוא בעצמו בהכנסת אורחים ויעמוד עליהם. ומי לנו גדול מאברהם, ששימש למלאכים, אף על פי שהיו לו כמה עבדים ושפחות, ואף על פי שנראו לו כערביים (ע"י קדושין לב ב). ובכל מה שעשה בעצמו שילם הקב"ה לישראל במדבר בכבודו ובעצמו – שנתן להם מן, ושלו וכו' (ע"י בבא מציעא פו ב).

כתב החפץ חיים (אהבת חסד שם פ"ב) שמאברהם אבינו, שהתורה האריכה לספר פרטי הכנסת אורחים שנהג, יש לנו ללמוד כיצד להתנהג במצוה זו - יש לתור אחריהם, ולרוץ לקבלם, כמו שנאמר: **”וַיֵּרָץ לִקְרֹאתָם”** (בראשית יח ב); ולהשתדל לספק להם כל צרכיהם עד כדי נתינת מים לרחיצתם מאבק הדרך, כמו שנאמר: **”יָקַח נָא מַעַט מֵיַם וַיִּרְחֹצוּ רַגְלֵיכֶם”** (שם ד); ולהזמין לנו מטורח הדרך במקום נוח להם, כמו שנאמר: **”וַיִּשְׁעֲנוּ תַחַת הַעֵץ”** (שם); ויעשה עצמו כאילו אינו טורח הרבה בשבילם, ויאמר מעט ויעשה הרבה, כמו שנאמר: **”וְאֶקְרָא פֶתַח הַבַּיִת”** (שם ה), ולבסוף נתן בן בקר רך וטוב; ויחנך את בני ביתו בקיום מצוה זו כמו שנאמר: **”וַיִּמְהַר אַבְרָהָם הָאֱלֹהִים אֶל שָׂרָה”** (שם ו), ונאמר: **”וַיִּתֵּן אֶל הַנְּעָר”** (שם ז), כדי לחנכו במצות (רש"י שם).

הלויה: כתב הרמב"ם (אבל פ"ד ה"ב) גדולה מצות ליווי האורחים יותר מהכנסתם. והביא המגדל עוז (שם בשם מדרש פי וירא ואינו במדרשות שלפנינו) שבהכנסת אורחים הוצרך אברהם לומר: **”אֶל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֲבָדְךָ”**, ואילו בלויה כתוב: **”וַאֲבָרְכֶם ה' לְךָ עִמָּךְ לְשִׁלְחָנְךָ”** (בראשית יח טז-יז), וחיכתה לו השכינה עד בואו. וכל שאינו מלווה, כאילו שופך דמים (סוטה מו ב; רמב"ם שם), שאלמלא ליוו אנשי יריחו את אלישע, לא גירה דובים בתינוקות (סוטה שם).

כמה שיעור לוויה שאדם חייב בה? הרב לתלמיד - עד עיבורה של עיר (שבעים אמה), חבר לחבר - עד תחום שבת (אלפיים אמה), תלמיד לרבו שאינו מובהק - עד פרסה, ולרבו מובהק - עד שלש פרסאות (סוטה שם; רמב"ם שם ה"ג; סמ"ג הל' אבל וסמ"ק סי' מו). והאחרות חיים (ח"ב סי' מז) והדעת זקנים מבעלי התוס' (סוף פרשת שופטים) הביאו סמך לשיעור מיל (שהוא תחום שבת) בלויה מהכתוב: **”כִּי מִלְאָקֶיךָ צְנָה לְךָ לְשִׁמְרְךָ”** (בבא מציעא פו ב), כי ראשי תיבות מלאכי יצוה לך הם מיל, ואז יהא נשמר בכל דרכיו.

בטור ובשולחן ערוך לא הובאו דיני לוויה כלל. והדרכי משה כתב (סוף חושן משפט) בשם ילקוט מהרר"ש, שבימינו אין נוהגים ללוות תלמיד לרב עד פרסה, מפני שבזמן הזה מוחלים על כבודם; אבל יש ללכת עמו או עם חברו עד לפני שער העיר, או לכל הפחות ארבע אמות. והעיון יעקב (סוטה שם) כתב שכיוון שעיקר מטרת הלויה היא להראות את הדרך ילך בה - כדי שלא יטעה בדרך, וינצל מחיות ולסטים (אהבת חסד ח"ג פ"ב) - לכן עכשיו שכל הדרכים מיושבות ומציינים בהן כיוון הדרך, די בלויה בעיר ארבע אמות. והבאר שבע (שם) כתב להיפך, שמפני שבזמן הזה הדרכים בחזקת סכנה יותר מבזמן התלמוד, ואין אדם חייב להסתכן בשביל לוויה, שהרי אמרו חכמים חייך קודמים, לכן השמיטו הטור ושאר מחברים דינים אלה. ומכל מקום העלה החפץ חיים (באהבת חסד שם) שאין בכל זה אלא כדי ללמד זכות על העולם שאינם נזהרים ללוות עד פרסה, או עד כדי תחום שבת; אבל חלילה לפטור עצמו ממצות לוויה לגמרי, כי משמע בגמרא שהוא דבר סגולי למתלווה שלא יארע לו אסון בדרך (וע"י זוהר וירא קד ב ונתיבות עולם למהר"ל מפראג נתיב גמילות חסדים פ"ה מזה) וגם על ידי הלויה נגמרת המצוה בשלמות, כי **”וַיִּטַע אֲשֵׁל”** שנאמר על אברהם הוא רשאי תיבות: **”אכילה, שתיה, לוויה”** (ע"י מדרש תהילים פל"ז ופסיקתא זוטרתא בראשית כא לג ורש"י כתובות ח ב וסוטה י א, ובאהבת חסד הביא ש"י: **”אכילה, שתיה, לינה”** ובפרט אם הלויה היא לתועלת להורות הדרך.

בספר עמק ברכה (ירושלים תש"ח) כתב ששמע מפי החזו"א"ש, שחייב לוויה אינו אלא למי שהולך בדרך יחידי; אבל כהיום שנוסעים הרבה אנשים יחד, כל אחד נעשה לוויה לחברו.

הכנסת אורחים
מצות קבלת אורחים והספקת צרכיהם.
הפרקים:
א. מקורה וחשיבותה;
ב. ההארה;
ג. הלויה;
ד. האורח;
ה. קולות בשביל אורחים.

ארץ אגדה

הרב מרדכי הוכמן

תפילת העמידה של אברהם

בפרשת וירא מסופר שהקב"ה גילה לאברהם שבדעתו להעניש את סדום וחברותיה (בראשית יח, יז-כב):

"וְיֹדֵאֵם הַמִּכְסָּה אֲנִי מְאַבְרָהֶם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה: וְאַבְרָהָם הָיוּ יְהִיָּה לְגוֹי גָדוֹל וְעַצוֹם וְנִבְרָכוּ בוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: כִּי יִדְעֲתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יַצִּיחַ אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָדְךָ ד' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הִבִּיא ד' עַל אַבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר דִּבַּר עֲלָיו: וַיֹּאמֶר ד' וְעַקַּת סֹדֶם וְעַמּוּרָה כִּי רַבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כַבְדָּה מְאֹד: אֲרָדָה נָא וְאַרְאֶה הַכְּצַעְקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עֲשֵׂו בְלָה וְאִם לֹא אֲדַעַה: וַיִּפְּנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדָמָה וְאַבְרָהָם עֹדְנֵו עִמָּד לִפְנֵי ה':"

מודגש כאן שהקשר המיוחד שיש לקב"ה עם אברהם הוא משום שאברהם יחנך את צאצאיו ואת הנלווים אליהם לשמור את דרך ד' לעשות 'צדקה' ו'משפט'. קשר זה מובן יותר לאור האמור בנבואת ישעיה (לב, א): "הֵן לְצַדִּיק יִמְלֹךְ מֶלֶךְ וּלְשָׂרִים לְמִשְׁפַּט יִשְׁרֹו: ". כתוב זה שבישעיה מזכיר 'צדקי' ו'משפט' שהוזכרו גם כאן אצל אברהם, והמפרשים מסבירים שם שישעיהו מנבא שהתשועה תגיע לישראל בימי המלך חזקיהו והשרים שלו, משום שהם יעשו צדק ומשפט, ולמי שעושים מעשים אלו מגיע לקבל תשועה. ניתן לומר שזו גם משמעות הכתוב כאן, שהקב"ה מגלה שלאברהם יש זכות שמחמתה הוא ראוי לקבל שועה עבורו או עבור אנשים אחרים שהוא מתפלל עליהם. וזכות זו היא הידיעה שאברהם יצווה את בניו ואת אחריו לעשות צדקה ומשפט.

נראה שהבנה שכזו מרומזת גם במדרש. בסיום הודעת הענין לאברהם נאמר "וְאַבְרָהָם עֹדְנֵו עִמָּד לִפְנֵי ה'", ובמדרש (שמות רבה מא, ד) מובא: "אמר ר' סימון... לא היה צריך לומר אלא 'וד' עודנו עומד לפני אברהם', אלא תקון סופרים הוא". כלומר, הקב"ה גילה לאברהם שהוא מחשיב אותו מאוד משום שהוא יחנך את העם שיצא מצאצאיו לעשות צדקה ומשפט, ומחמת חשיבות זו כביכול הקב"ה 'עמד' והמתין שאברהם יתפלל אליו שירחם על אנשי סדום.

חמישים, חמישה

לאחר מכן נאמר (בראשית יח, כג-לג):

"וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲאֵף תִּסְפָּה צְדִיק עִם רָשָׁע: אוֹלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר הָאֵף תִּסְפָּה וְלֹא תִשָּׂא לְמָקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצְדִּיקִים אֲשֶׁר בְּקִרְבָּה: חֲלִלָה לָךְ מַעֲשֵׂת בְּדָבָר הַזֶּה לְהַמִּית צְדִיק עִם רָשָׁע וְהִיָּה כְצִדִּיק בְּרָשָׁע חֲלִלָה לָךְ הַשֹּׁפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט: וַיֹּאמֶר ד' אִם אֲמַצָּא בְסֹדֶם חֲמִשִּׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְנִשְׂאתִי לְכָל הַמָּקוֹם בְּעִבְרוֹם: וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא הוֹאֵלְתִי לְדָבָר אֵל – דְּנִי וְאֲנֹכִי עֹפֵר וְאֶפְרָ: אוֹלַי יִחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצְדִּיקִים חֲמִשָּׁה הַתְּשֻׁחִית בְּחַמְשָׁה אֶת כָּל הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית אִם אֲמַצָּא שָׁם אַרְבָּעִים וְחַמְשָׁה: וַיֹּסֵף עוֹד לְדָבָר אֵלָיו וַיֹּאמֶר אוֹלַי יִמְצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים... שְׁלֹשִׁים... עֶשְׂרִים... וַיֹּאמֶר... לֹא אֲשַׁחִית בְּעִבּוֹר הָעֲשָׂרָה: וַיֵּלֶךְ ד' כֹּאֲשֶׁר כָּלָה לְדָבָר אֵל אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לְמָקוֹמוֹ:"

אברהם התפלל מתחילה שבזכות חמישים צדיקים יינצל המקום מעונש. ובהמשך הוא התפלל עבור זכות של ארבעים, שלושים, עשרים וכן אפילו עשרה. בדרך כלל בכל תפילה נוספת הקטין אברהם בעשרה את מספר הצדיקים שהוא התפלל בעבורם. אך בתפילה השנייה שלו הוא הקטין את מספר הצדיקים בחמישה והזכיר אותם בצורה יוצאת דופן: "אוֹלַי יִחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצְדִּיקִים חֲמִשָּׁה הַתְּשֻׁחִית בְּחַמְשָׁה אֶת כָּל הָעִיר". לכאורה ראוי היה שאברהם יזכיר אותם במדויק "ארבעים וחמישה" כפי שהקב"ה ענה לו: "לֹא אֲשַׁחִית אִם אֲמַצָּא שָׁם אַרְבָּעִים וְחַמְשָׁה". מדוע אברהם נקט בסגנון תפילה המרמז לכך באומר: "הַתְּשֻׁחִית בְּחַמְשָׁה...?"

חמש כסמל לתשובה

הסגנון שאברהם נקט בו מדגיש את המספר "חמשה", ונראה שאברהם בחר בו משום שהדגשת המספר 'חמשי' מועילה להצלחת מהלכים של תשובה ושל קבלת תפילות. ולכן גם פתח אברהם מתחילה בבקשה עבור "חמישים" צדיקים. קשר בין המספר 'חמשי' לבין תשובה מצאנו אצל יוסף, וכפי שיבואר להלן.

אחיו של יוסף חטאו כאשר מכרו אותו לעבד, ויוסף תיכנן עבורם מהלך של תשובה. יוסף ביים נסיון שלו לקחת לעבד את האח בנימין בן רחל, ובכך הוא רצה לבחון האם ישובו האחים בתשובה וישתדלו להציל את בנימין, או שמא יניחו לו להישאר במצרים כעבד, כפי שעשו בעבר ליוסף.

יוסף הכריח את האחים לרדת בשנית למצרים יחד עם בנימין, והזמין את האחים לסעוד עמו בביתו, וחילק להם מנות, ומסופר (בראשית מג, לד): "וַיִּשָּׂא מִשָּׂאת מֵאֵת פְּנֵיו אֶלְהֵם וַתִּרְבַּ מִשָּׂאת בְּנִימִן מִמִּשָּׂאת כָּלֵם חַמֵּשׁ זָדוֹת". יוסף הגדיל את המנה של בנימין מהמנות של כולם פי חמש, ובכך הוא פעל באופן סגולי להצלחת מהלך של תשובה שתיעשה באמצעות בנימין.

ואכן האחים חזרו בתשובה, כאשר לבסוף נמצא הגביע של יוסף באמתחת בנימין, והממונה על בית יוסף אמר לאחים שהוא לוקח את בנימין לעבד, ומבחינתו שאר האחים הם "נקיים" ויכולים לשוב לביתם בארץ כנען. האחים סירבו לחזור וקראו את בגדיהם וחזרו לעיר, ויהודה הציע ליוסף שהוא יישאר עבד במצרים במקום בנימין. לאחר שהאחים חזרו בתשובה יוסף נתגלה אליהם, ונתן להם מתנות בדרכם חזרה לארץ כנען, ומסופר (בראשית מה, כב): "לְכָלֵם נָתַן לְאִישׁ חֲלִיפֹת שְׂמֹלֹת וּלְבְנֵימִן נָתַן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת קֶסֶף וְחַמֵּשׁ חֲלִפֹת שְׂמֹלֹת". יוסף נתן לבנימין מספר חליפות הגדול פי 'חמשי' ממספר החליפות שנתן לשאר האחים כדי לסמל באופן סגולי שהאחים עשו תשובה באמצעות בנימין.

ובהמשך כאשר האחים יורדים למצרים ויוסף מארגן מהם משלחת שתבוא לדבר עם פרעה מסופר (בראשית מז, ב): "וּמִקְצֵה אָחִיו לָקַח חֲמִשָּׁה אָנָשִׁים וַיִּצְגָם לִפְנֵי פְרָעֹה". יוסף בחר דווקא 'חמישה' אחים, כדי לסמן באופן סגולי באמצעות המספר 'חמשי' שמבחינתו האחים השלימו את תהליך התשובה שהוא תיכנן עבורם.

ה"א לכם זרע

לאחר מכן מסופר שיוסף קנה את המצרים ואת אדמתם לפרעה (בראשית מז, יז-כד):

"...וַיִּנְהַלֵּם בְּלִחָם כָּבֵל מִקְנֵהֶם בַּשָּׁנָה הַהִוא: וַתֵּתֵם הַשָּׁנָה הַהִוא וַיָּבֵאוּ אֵלָיו בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיָּה... וַיִּקַּן יוֹסֵף אֶת כָּל אֲדָמַת מִצְרָיִם לְפְרָעֹה... וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל הָעָם הֵן קִנִּיתִי אֶתְכֶם הַיּוֹם וְאֶת אֲדָמַתְכֶם לְפְרָעֹה הֵא לָכֶם זֵרַע וּזְרַעְתֶּם אֶת הָאֲדָמָה: וְהִיָּה בְּתִבּוּאוֹת וַנִּתְתֶּם חֲמִישִׁית לְפְרָעֹה..."

מהמסופר שם משמע שלאחר שתי שנות רעב יוסף נתן למצרים זרע לזרוע באדמה, והדבר תמוה שהרי יוסף אמר לפני כן שיהיו שבע שנות רעב, וגם בחלוף שתי השנים הראשונות של הרעב יהיו "עוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין חֲרִישׁ וְקִצִּיר" (בראשית מה, ו). ומדוע לבזבז את הזרעים ולהרקיבם באדמה במקום לנצל אותם למאכל. אמנם גם כאן יוסף מגדיש את המספר 'חמשי' והוא קובע שהמצרים צריכים לתת "חמישית" מהתבואות לפרעה, וכמו כן יוסף אינו אומר למצרים 'קחו זרע' אלא "הֵא לָכֶם זֵרַע", יוסף משתמש במילה "הֵא" שמשמשת גם במשמעות

של האות החמישית באותיות האלף-בית. באמצעות השימוש במספר 'חמש' ובאמצעות השימוש באות "הא" יוסף מצליח להפוך את הגזירה, ובמקום חמש שנים נוספות שהיו אמורות להיות ללא זרע וקציר, תהפוכנה חמש השנים הבאות, לשנים שיהיה בהן זרע וקציר.

תפילת העמידה של בני אברהם

ב'תפילת העמידה' אנו משתדלים להמשיך בדרכו של אברהם אבינו, שנאמר עליו "וַיִּבְרָכֶם עֹדְנֵי עֹמֵד לְפָנָי ה'", ואנו משתדלים להפוך גזירות לא-טובות לגזירות טובות. כבר בתחילת תפילת העמידה אנו מזכירים את אברהם וחותמים את הברכה הראשונה במילים: "ברוך אתה ד' מגן אברהם". ונראה שגם בהמשך 'תפילה העמידה' הזו תיקנו את נוסח התפילה תוך שימוש בשני הדברים שראינו שמוזכרים בפרשיית תפילת העמידה של אברהם אבינו. בפרשייה זו מרומז שיש לאברהם קשר מיוחד עם הקב"ה משום שהוא יצוה את בניו "לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט", ומודגש שם המספר 'חמש' שכפי שראינו הוא מרמז למהלכים של תשובה.

לפיכך הברכה החמישית היא ברכת התשובה, והיא פותחת באות ה"א במילים "השיבנו אבינו לתורתך". ובדומה הברכה האחת עשרה מדגישה את החשיבות של "צְדָקָה וּמִשְׁפָּט" והיא חותמת במילים "מִלֶּךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט", ואף היא מדגישה את האות ה"א והתשובה ופותחת במילים "הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרְאוֹנוּ וְיִוָּעֲצֵנוּ כְּבִתְחִלָּה", ואנו מתפללים בה שיהיו לעם ישראל שופטים ויועצים שידריכו אותם בדרך הנכונה. שהרי כפי שהתבאר לעיל הקשר המיוחד שיש לאברהם ולבניו עם הקב"ה שמחמתו הקב"ה מבטל עבורם את הגזירות הוא משום אותם שופטים ויועצים שמדריכים אותו בדרך הצדקה והמשפט, כאמור שם: "כִּי יִדְעֵתִי לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְנֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָךְ ד' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט".

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ה)

New York, USA

ניו יורק, ארה"ב
שבט תשס"ב

חיובו של המחזיק במניות-שליטה בחברה ציבורית, למנוע חילול-שבת בחברה

שאלה

בחברה ציבורית למנהלים השכירים יש חופש פעולה גדול בגלל שיטת הניהול של הבעלים. ההוראה הכללית היא שלא לעסוק בשבת בענייני החברה. עד כמה מוטל על הבעלים לכפות זאת על העובדים? האם יש למנוע גם פעילות עקיפה כגון יצירת קשרים שמביאים בסופו של דבר לידי עסקות?

תשובה

אם מדובר בחברה ציבורית שעובדיה הם נוכרים, ובעל-המניות היהודי נותן למנהלים חופש-פעולה גמור ואינו מתערב אף פעם בשיקול דעתם, אין צורך בהוראה שלא לעבוד בשבת. אדרבה, התערבות כזו מצד בעלי-המניות יכולה לגרוע – כל זה בתנאי שבעלות היהודי על המניות איננה ניכרת ומפורסמת ברבים¹. אך כאשר הבעלים רשאי להתערב ואמנם מתערב בפועל בשיקולי המנהלים, והמנהלים עצמם או חלק מן העובדים (הגויים) הם שכירים (ולא שותפים), או אז יש לתת הוראה שלא לעבוד בשבת. ואם בעלותו על החברה ידועה ברבים, יש לכפות הוראה זו בתוקף, אך אם אינה ידועה, הוא יכול להעלים עין מן העובדים שעוברים על הוראה זו לנוחיותם האישית ועובדים בשבת. וודאי שעל הבעלים להבטיח שעובדים יהודים לא יעבדו בשבת.

¹ "אגרות משה" (או"ח ד סי' נה, נו, נח) ומה שכתב שם שהתערבותו יכולה לגרוע היינו מפני שהוא מוכיח בזה שלא מסר את העבודה למנהלים לגמרי, וכי הם אינם נחשבים בעלים על המלאכה, ואם כן נופל ההיתר המבוסס על כך שהמנהלים קיבלו לידים את הבעלות על העבודה. ומה שפסק שצריך שבעלות היהודי לא תהיה ניכרת הוא מפני שאם לא כן יש חשש "מראית עין" שאנשים יחשבו שבעל החברה מתערב בענייני החברה ולא ידעו את האמת שמסר העבודה לגמרי.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

מתפללים לרפואתם השלימה של:		
אליעזר יוסף בן חנה ליבא מאירה בת אסתר יפה בת רחל יענטע נחמה צביה בת שושנה בריינא	רועי משה אלחנן בן ג'ינה דב'רה יאייר מנחם בן יהודית חנה ליליאן בת פורטונה איילת חן בת שולמית בתוך שאר חולי עם ישראל	יוסף (יוסי) בן חנה דוד חיים בן רסה Rassa רבקה רינה בת גרונה נתנה רוחמה רחל בת שושנה

לע"נ מרס ריגלר ע"ה רעייתו של ד"ר מיכאל ריגלר הי"ו נלבי"ע אייר תשע"ח	לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד	לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה	לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח
--	--	---	---